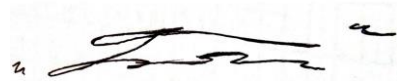

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ГОЛОВКА АНАТОЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 323.22(477):351.7+007+061.2

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ
ЗАГРОЗАМ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

21.01.01 – основи національної безпеки держави
(політичні науки)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному інституті стратегічних досліджень.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Заслужений діяч науки і техніки України
Мітряєва Світлана Іванівна,
Національний інститут стратегічних досліджень, радник при дирекції.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор,
Зеленько Галина Іванівна,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, головний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології;

кандидат політичних наук, доцент
Біденко Юлія Михайлівна,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри політології.

Захист дисертації відбудеться 21 лютого 2019 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.718.03 у Національному інституті стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного інституту стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а.

Автореферат розісланий «17» січня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. С. Караваєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена викликами українській державності та територіальній єдності України, які спричинені світовою гібридною війною, передусім російською гібридною війною проти України, і висвітили низку «слабких ділянок» у сфері формування та реалізації державної інформаційної політики.

Підсилює актуальність дослідження необхідність розширення можливостей участі громадського сектору у процесах підготовки та ухвалення політико-управлінських рішень у безпековому секторі, формуванні та реалізації національної безпеки в інформаційній сфері. До того ж, комплексний аналіз процесу забезпечення національної безпеки на рівні недержавної (суспільної) системи актуалізується в контексті дії низки зовнішньо- та внутрішньополітичних чинників, які підсилюють деструктивні суспільно-політичні процеси в окремих регіонах України.

За нинішніх обставин стратегічного значення набуває удосконалення існуючих та створення нових механізмів взаємодії в інформаційному сегменті національної безпеки між інститутами та організаціями громадянського суспільства, з однієї сторони, та державною владою та органами місцевого самоврядування, з іншої, з метою своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації наявних та потенційних інформаційних загроз. Отже, набувають важливого значення наукові пошуки підвищення ефективності державно-громадської взаємодії та використання потенціалу громадського сектору у протидії сучасним викликам інформаційній безпеці України.

Особливо важливим є формування теоретико-методологічних засад дослідження місця та ролі громадянського суспільства в системі забезпечення інформаційної безпеки держави. Окрім того, в контексті дослідження відповідної проблематики вельми важливого значення набуває узагальнення ефективних форм та успішних практик взаємодії між державними органами та громадянським суспільством у протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері.

Проблеми державно-громадської взаємодії у контексті реалізації політики безпеки стали предметом наукових досліджень вітчизняних учених: О.Белов, А.Гальчинський, Ю.Горбань, В.Горбулін, Д.Дубов, Л.Євдоченко, В.Конах, О.Корнієвський, О.Лазоренко, Р.Марутян, М.Ожеван, Ю.Опалько, Е.Пищевська, Г.Сашук. Особливої уваги заслуговують розробки зарубіжних вчених щодо питань реалізації безпекової політики в інформаційній сфері за участі громадянського суспільства: А.Гінтц, М.Кері-Сміт, А.Комнінос, Л.Мей, А.Сапожнікова, Г.Сенек та інші.

Водночас, потребують подальшого дослідження питання, що стосуються теоретико-концептуального підґрунтя для обґрунтування необхідності

залучення громадянського суспільства до процесу забезпечення інформаційної безпеки держави; перш за все тих недержавних інституцій, які володіють потенціалом для участі у протидії модерним інформаційним загрозам; визначення ефективних шляхів удосконалення механізмів залучення громадянського суспільства до формування та забезпечення дієвого функціонування національної системи інформаційної безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах тематики науково-дослідної роботи Національного інституту стратегічних досліджень «Комплексне забезпечення інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни та подолання наслідків» (2016 р., номер державної реєстрації 0116U001478).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є проведення комплексного, порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної практик державно-громадської взаємодії у протидії сучасним інформаційним загрозам національній безпеці.

Досягнення мети дисертаційної роботи обумовило послідовне виконання наступних **завдань**:

- сформулювати теоретико-концептуальні засади дослідження державно-громадської взаємодії, спрямованої на забезпечення політики національної безпеки в інформаційній сфері;
- проаналізувати ефективні практики із міжнародного досвіду щодо залучення недержавних інституцій до формування безпекової політики в інформаційній сфері;
- визначити основні принципи та напрями державно-громадської взаємодії в контексті забезпечення інформаційної безпеки держави і суспільства;
- проаналізувати практику участі недержавних інституцій у процесі забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері в умовах протидії загрозам інформаційної агресії РФ як структурного компоненту стратегії гібридної війни;
- охарактеризувати регіональні особливості державно-громадської співпраці у забезпеченні національної безпеки України в інформаційній сфері (на прикладі Закарпаття);
- визначити ефективні шляхи удосконалення співпраці державних органів та громадськості в контексті протидії інформаційним загрозам національній безпеці України.

Об'єкт дослідження – політика забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері.

Предмет дослідження – діяльність інститутів громадянського суспільства як суб'єктів протидії інформаційним загрозам національній безпеці.

Теоретико-методологічною основою дослідження є світоглядно-

філософські, загальнонаукові методи та підходи, фундаментальний інструментарій політичних наук, а також система методологічних принципів: конкретизації, об'єктивності, системності, історизму, послідовності. Системний метод застосовувався у дослідженні інформаційної безпеки як взаємодії державних і недержавних суб'єктів її забезпечення. Використання інституціонального методу дозволило визначити особливості процесу інституалізації українського громадянського суспільства, зокрема реальних та потенційних недержавних суб'єктів протидії зовнішнім інформаційним викликам національній безпеці України. Структурно-функціональний метод застосовувався для виокремлення дворівневої структури системи забезпечення національної безпеки, а саме її державної та недержавної (суспільної) підсистем.

Емпіричну основу дослідження склали юридичні документи центральних органів державної влади України, публікації в друкованих та електронних засобах масової інформації, аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень, інших державних та недержавних науково-дослідницьких установ та аналітичних центрів, статистичні дані.

Наукова новизна отриманих результатів. На основі проведеного аналізу та систематизації зарубіжних і вітчизняної практик державно-громадської взаємодії в сфері інформаційної безпеки, узагальнення досвіду діяльності інститутів вітчизняного громадянського суспільства з протидії інформаційним викликам та загрозам державному суверенітету та єдності народу України в умовах світової гібридної війни, передовсім російської гібридної агресії, було досягнуто таких наукових результатів:

Уперше:

– проаналізовано проблему ефективності державно-громадської співпраці в рамках безпекової політики в інформаційній сфері та обґрунтовано значення залучення потенціалу та практичної різнопланової діяльності інститутів громадянського суспільства у протидії зовнішнім інформаційним загрозам національній безпеці;

– визначено основні шляхи оптимізації механізмів забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері за участі організацій громадянського суспільства, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення державно-громадської співпраці у контексті посилення ефективності функціонування системи національної безпеки в умовах протидії зовнішнім інформаційним загрозам як елементів інформаційно-комунікативної складової стратегії зовнішньої гібридної агресії;

– на прикладі Закарпатської області охарактеризовано місце та роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки у даному поліетнічному регіоні України. Обґрунтовано деструктивні наслідки зовнішніх інформаційних впливів на суспільно-політичну ситуацію в Закарпатті з боку РФ та Угорщини, які реалізуються в рамках російської гібридної агресії

та політики відновлення «Великої Угорщини» й продукуються через політизацію етнічних спільнот Закарпаття.

Удосконалено:

– концептуальні засади наукового дослідження потенціалу та залучення інститутів громадянського суспільства до процесів забезпечення інформаційної безпеки держави та суспільства. Встановлено, що громадянське суспільство як базовий компонент недержавної системи національної безпеки реалізовує превентивно-сигнальну і контрольну діяльність, спрямовану як на підтримку безпекової політики держави, так і на захист демократичних цінностей, артикуляцію суспільних інтересів;

– підходи до розуміння сутності та основних характеристик державно-громадської співпраці у забезпеченні національної безпеки держави. При цьому здійснено цілісне узагальнення практичної діяльності інститутів громадянського суспільства як недержавних суб'єктів протидії інформаційним загрозам національній безпеці держави.

Набули подальшого розвитку:

– осмислення передумов та чинників ефективної співпраці між державними органами та інститутами громадянського суспільства на регіональному рівні з метою протидії інформаційним загрозам державному суверенітету та територіальній цілісності країни;

– опрацювання (з визначенням можливостей використання) успішних зарубіжних практик взаємодії органів державної влади (національних урядів) з громадськістю та неурядовими організаціями у забезпеченні інформаційної безпеки держави, здійснення експертно-аналітичного супроводу інформаційної складової політики національної безпеки за участі неурядових аналітичних центрів;

– дослідження наднаціонального рівня взаємодії глобального громадянського суспільства, що включає в себе взаємодіючі та взаємопов'язані середовища: організацій і громад, коаліцій і громадських рухів, громадських ініціатив та міждержавних структур, зокрема за участі впливових міжнародних організацій та інституцій ЄС;

– існуючі в сучасному науковому дискурсі підходи до визначення місця та ролі недержавних інституцій як невід'ємних елементів громадянського суспільства у політиці забезпечення національної безпеки. Найбільш цілісними та адаптивними до модерних реалій серед них визначено розроблену в межах Копенгагенської школи критичних досліджень теорію сек'юритизації та теоретичні елементи конструктивізму.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягають у тому, що доповнюють та уточнюють на загальнотеоретичному та практичному рівнях проблематику забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері на рівні її недержавної підсистеми, інститутів

громадянського суспільства. Практичне значення мають також висновки та рекомендації щодо вирішення низки проблем державно-громадської взаємодії в сфері інформаційної безпеки.

Основні положення та висновки, викладені у дисертаційній роботі, можуть бути використані в процесі підготовки нормативно-правових актів, програмних та стратегічних документів, спрямованих на удосконалення безпекової політики в інформаційній сфері та державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані під час розроблення типових і робочих програм для вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації з навчальних дисциплін «Основи національної безпеки держави», «Політологія», «Інформаційно-комунікативні технології» та ін., а також для написання підручників, навчальних посібників з теорії та практики забезпечення національної безпеки у інформаційній сфері.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, що містить результати й висновки, пропозиції та рекомендації, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження апробовано на наукових конференціях, круглих столах та інших заходах, а саме: міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (Ужгород, 8-9 квітня 2016 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Україна в процесах глобального інформаційного обміну» (Львів, 26-27 травня 2016 р.), XIV міжнародній науковій конференції «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 26-27 червня 2016 р.), IX міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки» (Київ, 29 червня 2016 р.), круглому столі з питань розвитку громадянського суспільства, пріоритетів та завдань державно-громадської взаємодії (Київ, 10 листопада 2017 р.), осінній академії НАТО «Виклики східному флангу Альянсу: просуваючи готовність та взаєморозуміння» (Ужгород, 25-26 жовтня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 21 наукових публікаціях, у тому числі: 4 статтях – у фахових виданнях із політичних наук, 4 статтях – в інших фахових виданнях, 3 статтях – в іноземних фахових виданнях, 4 тезах доповідей у матеріалах конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота з повним обсягом 226 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (203 найменування). Обсяг основного тексту дисертації становить 199 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено об'єкт і предмет, розкрито методологію, охарактеризовано наукову новизну, розкрито теоретичне та практичне значення результатів дослідження, наведено дані щодо їх апробації.

У першому розділі **«Теоретико-концептуальні засади та понятійно-категоріальний апарат дослідження участі громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави»** визначено теоретичну основу та методологічний інструментарій наукового аналізу державно-громадської взаємодії як невід'ємного компоненту процесу забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері.

У підрозділі 1.1. *«Концептуальні підходи до аналізу місця та ролі недержавних інституцій у системі забезпечення національної безпеки»* на основі аналізу сучасного доробку політичної думки було виокремлено та охарактеризовано найбільш адаптивні для апробації теоретичні концепти для аналізу реалізації безпекової політики за участі громадянського суспільства. У концептуальному плані дослідження сфери громадської участі та самоорганізації у безпековій політиці спиралося на низку підходів і дослідних напрямів, перш за все на концептуальні положення соціального конструктивізму (як одного із напрямів конструктивізму) та теорію сек'юритизації (розроблену представниками Копенгагенської школи критичних досліджень). До того ж, було констатовано, що актуальними для дослідження процесів громадської самоорганізації та її ролі в розвитку політичної системи є наукові напрацювання Единбурзької школи демократії, зокрема розроблені її представниками теоретичні моделі «дорадчої» та «цифрової» демократій.

Проведений порівняльний аналіз концептуальних підходів до визначення специфіки безпекового виміру функціонування громадянського суспільства дав змогу зробити висновок, що стан національної безпеки детермінований не тільки політичними, але й соціальними факторами, що й обумовлює її двоїстий характер. Особливо цей аспект проявляється в інформаційному просторі, де роль «недержавної складової», принаймні в окремих сегментах, є набагато більш відчутною у порівнянні із впливом держави, а тому можна говорити про значущість впливу суспільства на стан інформаційної безпеки.

У підрозділі 1.2. *«Методологія аналізу формування та реалізації державної політики інформаційної безпеки за участі громадянського суспільства»* систематизовано інструментально-методологічні засади розгляду конструкту громадянського суспільства з точки зору його впливу на систему національної безпеки, зокрема в інформаційній сфері.

У дисертаційній роботі обґрунтована думка про те, що найбільш перспективними методологічними підходами для наукових розвідок у частині

недержавних інституцій у протидії інформаційним загрозам є застосування наступних наукових методів та підходів:

- інституційний – для характеристики соціального середовища з точки зору безпекового виміру соціальної взаємодії між владними та недержавними (громадськими) інститутами;
- системний – для аналізу категорії національної безпеки та її інформаційної складової як цілісних систем, які включають взаємопов'язані між собою елементи;
- структурно-функціональний – для виокремлення дворівневої структури системи забезпечення національної безпеки, а саме її державної та недержавної (суспільної) підсистем.

Зважаючи на предметну специфіку дисертаційного дослідження, в рамках його методологічної бази використано також світоглядно-філософські, загальнонаукові методи та підходи, фундаментальний інструментарій політичних наук.

У підрозділі 1.3. *«Категорійний базис дослідження участі громадянського суспільства у протидії загрозам національної безпеки в інформаційній сфері»* уточнено понятійно-категоріальний апарат, який став теоретичним базисом для наукового аналізу із даної тематики. На основі логічної систематизації існуючих в науковій думці підходів до розуміння понять, які є складовими категорій «інформаційна безпека» та «громадянське суспільство», було визначено та сформульовано найбільш цілісні та адаптивні до опису суспільно-політичної практики дефініції.

Окрім того, в дисертаційній роботі подано авторське розуміння концепту інформаційної безпеки як комплексу умов, при яких можлива захищеність інтересів держави, суспільства та окремого індивіда в інформаційній сфері, яка відображається в чотирьох аспектах: ціннісному, технологічному, правовому та соціально-політичному.

У другому розділі **«Міжнародний досвід державно-громадської взаємодії у протидії зовнішнім інформаційним загрозам»** реалізовано наукові пошуки, які присвячені з'ясуванню практик міжнародного досвіду в питаннях забезпечення інформаційної безпеки на рівні її недержавної підсистеми, а також аналізу специфіки побудови ефективної державно-громадської взаємодії у протидії модерним інформаційним (зокрема, гібридним) загрозам.

У підрозділі 2.1. *«Інформаційно-комунікативний контент діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах світової гібридної війни»* на основі вивчення соціально-політичних явищ та процесів у міжнародній політиці констатовано зростаючий вплив інституцій та організацій громадянського суспільства у протидії модерним інформаційним загрозам на наднаціональному рівні. Комплексна наукова розвідка даного питання дозволила систематизувати репрезентативні практики участі неурядових об'єднань та платформ (форумів,

громад, коаліцій громадських рухів, організацій тощо) у формуванні та впровадженні ініціатив політики безпеки, до яких, зокрема, варто відносити Європейський форум з питань безпеки.

Зроблено акцент на обґрунтуванні стратегічного значення «громадського компоненту» в роботі наднаціональних інституцій ЄС, яке було здійснене на основі аналізу роботи Європейської агенції з питань мережевої та інформаційної безпеки. Окрему увагу сконцентровано на дослідженні ролі громадянського суспільства (перш за все НАЦ, експертного та наукового середовищ, волонтерів) у боротьбі з інформаційними викликами світової гібридної війни при взаємодії із міждержавними інституціями Європи (Європейський центр з протидії гібридним загрозам) та групами, діяльність яких направлена на боротьбу із поширенням дезінформації (СтратКом-Схід).

У підрозділі 2.2. *«Сучасні практики державно-громадської взаємодії у забезпеченні національної безпеки в інформаційній сфері (на прикладі країн Центрально-Східної Європи)»* досліджено досвід побудови та використання механізмів взаємодії між державою та громадським сектором у країнах Центрально-Східної Європи. Констатовано, що узагальнюючою характеристикою політичних систем регіону є високий рівень взаємодії системи органів державної влади та громадського інституційного середовища як стратегічний чинник у нейтралізації руйнівного впливу інформаційних ризиків (зокрема, гібридних загроз). У результаті дослідження виокремлено ключові характеристики із досвіду цих країн, які стосуються наявних організаційного та політико-управлінського інструментарію забезпечення інформаційної безпеки за участі неурядових організацій. Спираючись на вивчення політико-управлінських практик Польщі, Чехії, Фінляндії та Естонії визначено приклади відповідних ініціатив, що направлені на забезпечення дієвої протидії модерним інформаційним загрозам, поява яких пов'язана із деструктивними проявами світової гібридної війни.

У підрозділі 2.3. *«Формування та реалізація державної інформаційної політики за участі громадськості та неурядових організацій у США»* проведено науковий аналіз досвіду США з реалізації безпекової політики в інформаційній сфері за участі неурядових інституцій та організацій. В результаті констатовано, що модель державно-громадської співпраці у секторі інформаційної безпеки, яку використовують в США, ґрунтується на синтезі двох взаємопов'язаних компонентів: по-перше, забезпечення широкого членства представників неурядових організацій, по-друге, створення сприятливого середовища для діяльності різного роду інституцій та організацій громадянського суспільства. При цьому значиме місце у функціонуванні недержавної підсистеми інформаційної безпеки США займають неурядові аналітичні центри як суб'єкти експертного та фахово-консультативного супроводу безпекової політики в інформаційній сфері; підкреслено їх вплив на

внутрішню та зовнішню політику національного уряду, реалізацію стратегічних планів та програм.

У третьому розділі **«Громадянське суспільство у системі забезпечення інформаційної безпеки України»** виокремлено та охарактеризовано основні елементи, принципи та детермінанти взаємодії системи органів державної влади та організацій громадянського суспільства у контексті забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства та держави. Систематизовано проблемні аспекти недержавної підсистеми національної безпеки України в інформаційній сфері, і на цій підставі визначено пріоритетні напрями оптимізації засобів і механізмів державно-громадської взаємодії у контексті протидії деструктивному впливу модерних інформаційних загроз.

У підрозділі 3.1. *«Політико-правові засади взаємодії організацій громадянського суспільства та органів державної влади у сфері інформаційної безпеки»* охарактеризовано політико-правову основу функціонування недержавної підсистеми національної безпеки у інформаційній сфері в Україні на сучасному етапі. Виокремлено та описано нормативно-правові акти, стратегічні та програмні документи, що становлять правову базу державно-громадської співпраці у секторі інформаційної безпеки. Визначено принципи та наявні у політико-управлінській практиці механізми реалізації безпекової політики в інформаційній сфері за участі організацій громадянського суспільства.

При врахуванні міжнародного досвіду, акцентовано увагу не тільки на діяльності громадських організацій та спілок, волонтерського руху, але й на роботі експертно-аналітичних структур як організацій, що здійснюють відповідні дослідницькі проекти, аналіз та прогнозування розвитку політичних процесів, впроваджують інноваційні ідеї (які при тісній співпраці із державними аналітичними центрами та науково-дослідними інститутами є перспективними для впровадження в системі національної безпеки України).

У підрозділі 3.2. *«Участь неурядових організацій та їх взаємодія з органами державної влади у протидії російській гібридній агресії проти України: інформаційна складова»* проведений аналіз участі неурядових організацій (як невід'ємного елементу громадянського суспільства) у протидії зовнішнім ризикам пов'язаним із реалізацією гібридної стратегії та їх залучення до процесу досягнення безпекових завдань в інформаційній сфері. Констатовано, що трансформаційні процеси в політичній системі (як один із наслідків «Революції Гідності») та наявність гібридних загроз національній безпеці України призвела до об'єктивних та взаємообумовлених процесів: інтенсифікації процесів громадської самоорганізації, появи якісно нових форм та напрямків громадської активності (боротьба з дезінформацією, антифейкова та контрпропагандистська діяльність тощо) у вітчизняній практиці.

При наявності розвиненої системи неурядових організацій та потреби розширення напрямків та можливостей для державно-громадської співпраці у безпековій сфері, все ще наявні чинники та проблемні ділянки, що унеможливають ефективне використання потенціалу громадянського суспільства у політиці національної безпеки в інформаційній сфері.

У підрозділі 3.3. *«Недержавні інституції у протидії інформаційним загрозам на регіональному рівні (на прикладі Закарпаття)»* досліджено специфіку реалізації безпекової політики за участі інституцій громадянського суспільства у поліетнічному регіоні, спираючись на аналіз суспільно-політичних процесів в Закарпатській області. Процес реалізації ініціатив у секторі інформаційної безпеки за участі громадянського суспільства розглядається в контексті зовнішньо- та внутрішньополітичних ризиків, що продукуються на тлі політизації етнічних спільнот в рамках двох політичних стратегій: реваншистської концепції «Великої Угорщини» та стратегії гібридної війни РФ.

Детальний розгляд деструктивних наслідків зовнішніх інформаційних впливів та низька результативність боротьби з ними на регіональному рівні в Закарпатті дав підстави зробити наступні висновки: деструктивні інформаційні впливи в Закарпатті як загрози національній безпеці не зустрічають ефективної протидії, а взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування із організаціями громадянського суспільства у контексті інформаційної безпеки є малоефективною і носить ситуативний характер. Це в свою чергу обумовлює необхідність заповнення вакууму, який існує у сфері боротьби із зовнішніми загрозами, роботою неурядових організацій, патріотичних рухів, волонтерських об'єднань, а також посиленням їх взаємодії із державними органами та установами.

У підрозділі 3.4. *«Шляхи підвищення ефективності взаємодії між державними структурами і громадянським суспільством у забезпеченні національної безпеки в інформаційній сфері»* визначено базові напрямки оптимізації та вдосконалення державно-громадської співпраці у секторі інформаційної безпеки, перераховано перспективні та інноваційні заходи направлені на адаптацію системи національної безпеки та її недержавної підсистеми до існуючих та потенційних викликів та загроз в інформаційній сфері. До того ж, визначено необхідні заходи для налагодження конструктивної взаємодії держави з інституціями громадянського суспільства на основі соціального діалогу та соціального партнерства, а також з допомогою створення координуючих структур та підрозділів.

Акцентовано увагу на об'єктивній необхідності комплексного вдосконалення системи національної безпеки України та її недержавної підсистеми. Наголошено, що відповідна політика повинна бути реалізована, у першу чергу, на правовому, інформаційно-просвітницькому, інституційному,

організаційно-функціональному рівнях державно-громадської взаємодії в секторі інформаційної безпеки.

ВИСНОВКИ

У висновках відображено досягнення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження та узагальнено його основні результати:

1. Результативність впровадження безпекової політики в інформаційній сфері за участі інститутів та організацій громадянського суспільства обумовлює необхідність формування цілісного розуміння існуючих та потенційних можливостей для державно-громадської співпраці в секторі інформаційної безпеки з урахуванням сучасних викликів та загроз, зокрема тих, які продукуються в умовах світової гібридної війни.

За результатами проведеного аналізу сучасного наукового доробку з дослідження громадянського сектору доречно констатувати, що сучасне наукове осмислення концепту громадянського суспільства як основного суб'єкта недержавної системи забезпечення інформаційної безпеки у протидії модерним інформаційним загрозам залишається незавершеним, а тому потребує подальшого наукового опрацювання.

В розрізі досягнення дослідницьких завдань визначено найбільш адаптивні в межах дисертаційного дослідження теоретичні концепти, а саме: концептуальні положення щодо соціального конструктивізму (як одного із напрямів конструктивізму) та теорія сек'юритизації (розроблена представниками Копенгагенської школи критичних досліджень).

Вказані вище наукові концепти надали можливість проаналізувати безпекову політику в інформаційній сфері з соціального ракурсу, тобто в контексті її взаємозв'язку з соціальним середовищем, й на основі цього охарактеризувати місце та роль недержавних інституцій та громадських організацій у процесі забезпечення інформаційної безпеки держави. Виокремлено такі функції громадянського суспільства щодо системи національної безпеки у інформаційній сфері: контрольну, мобілізуючу, амортизаційну, інформаційно-просвітницьку та функцію соціалізації.

2. Актуальність наукового осмислення забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері за участі громадянського суспільства зумовлює потребу аналізу ефективних та репрезентативних практик з міжнародного досвіду. Відповідними прикладами є досвід США (як приклад одного з вищих рівнів розвитку за критерієм ефективності інформаційної безпеки) та досвід країн Центрально-Східної Європи (як приклад найбільш придатних для апробації у вітчизняних умовах практик).

Ключовими характеристиками найбільш успішних та передових практик із міжнародного досвіду є високий рівень впливу дорадчих інституцій

(консультаційних, громадських, експертних рад) при державних установах, активістський тип політичної культури суспільства та відкритість владних структур. Як результат, при такій конфігурації політико-соціальних зв'язків, взаємодія держави та громадянського суспільства передбачає синтез взаємодії владних структур з широким членством представників неурядових організацій та громадських інституцій. До того ж, проведений аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що особливе значення в реалізації цілей національної безпеки в інформаційній сфері мають недержавні аналітичні центри як приклад державно-громадської взаємодії в аналітико-прогностичному супроводі державної безпекової політики.

Важливим аспектом дисертаційного дослідження є констатація впливу громадського сектору на міжнародну безпекову складову в умовах світової гібридної війни. Дослідження цього питання виявило наявність посиленої уваги як політичної еліти, так громадського сектору західних демократій до сучасних гібридних загроз. Таким чином, однією із сучасних політичних тенденцій на міжнародній арені визначено інформаційно-комунікативну складову діяльності держав та наднаціональних структур за активної участі неурядових організацій в умовах світової гібридної війни (прикладом є діяльність Європейського центру протидії гібридним загрозам).

3. Зростаючий за сучасної доби вплив громадського сектору на суспільно-політичні процеси слід вважати об'єктивним чинником посилення значущості недержавних суб'єктів забезпечення безпекової політики держави в інформаційній сфері – одного з найсуттєвіших аспектів громадянського виміру забезпечення національної безпеки держави загалом.

В умовах дії трансформаційних детермінант розвитку політичної системи України (йдеться, насамперед, про реалізацію реформ на стратегічних напрямках) посилення участі інститутів та організацій громадянського суспільства у сфері національної безпеки забезпечує реалізацію наступних двох стратегічних завдань: підвищення рівня ефективності функціонування системи національної безпеки за рахунок недержавних ресурсів; залучення громадськості до вдосконалення існуючих та засвоєння нових форм та процедур цивільного впливу на безпекову політику держави. При цьому інститути та організації громадянського суспільства виступають в ролі модераторів діалогу між владою і суспільством, їх діяльність являє собою амортизаційний ресурс у протидії згортанню демократичних прав та свобод громадян у інформаційній сфері.

Спираючись на результати проведеного аналізу вітчизняних та зарубіжних практик державно-громадської взаємодії, доречно виділяти наступні напрями такої взаємодії у забезпеченні державної безпекової в інформаційній сфері:

- спільні дії державних структур та організацій громадянського суспільства у виявленні та протидії поширенню дезінформації, фейкових новин та матеріалів, пропаганди, антиконституційних та антидержавницьких гасел та ідей;

- проведення моніторингу функціонування системи інформаційної безпеки на предмет виявлення в ній системних недоліків, а також формулювання шляхів їх своєчасного усунення;

- експертна підтримка громадським сектором реалізації безпекової політики держави шляхом здійснення аналітико-прогностичного супроводу діяльності органів влади;

- реалізація спільних науково-дослідницьких проектів, проведення науково-практичних конференцій та просвітницьких заходів;

- залучення потенціалу громадського сектору до організаційно-кадрового забезпечення діяльності органів влади.

4. Диференційованість зовнішніх інформаційних впливів, що детермінують функціонування системи безпеки обумовлює доцільність проведення аналізу регіональних особливостей протидії інформаційним загрозам за участі інститутів та організацій громадянського суспільства. Репрезентативним прикладом може слугувати регіон Закарпаття, де історичні, геополітичні, соціокультурні та етнонаціональні фактори розвитку сьогодні визначально впливають на специфіку політичного ландшафту.

В процесі діагностики інформаційного простору Закарпатської області виявлено інформаційній загрози національній безпеці, що полягають у наявності деструктивних інформаційних впливів, які продукуються через політизацію етнічних спільнот Закарпаття в межах двох, частково пов'язаних між собою, політичних стратегій:

- політико-ідеологічної концепції «Великої Угорщини», яка базується на ідеологемах угорського реваншизму й передбачає реалізацію інтересів офіційного Будапешта в Закарпатті при використанні угорської етнічної групи та угорських політичних рухів та організацій;

- стратегії гібридної війни, яка має російське походження й реалізується в Україні за сприяння Російською Федерації; спрямована, зокрема, на дестабілізацію політичної ситуації в українському Закарпатті за допомогою використання «русинського фактору».

Аналіз процесу та результатів впровадження вищеназваних політичних стратегій зарубіжного походження актуалізує завдання посилення результативності діяльності безпекових та силових органів в цьому регіоні, підсилює необхідність заповнення вакууму, який існує сьогодні у сфері боротьби із зовнішніми загрозами, діяльності громадських організацій, патріотичних рухів, об'єднань волонтерів, а також посиленням їх взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

5. Недержавна система забезпечення інформаційної безпеки в Україні все ще формується й характеризується наявністю комплексу факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, що перешкоджають її ефективному функціонуванню.

В правовому полі – це незавершеність процесу формування нормативно-правової бази забезпечення інформаційної безпеки (зокрема, перебування на стадії доопрацювання проектів законів «Про засади інформаційної безпеки України» та Концепції інформаційної безпеки України), окремі недоліки відповідного спрямування чинних юридичних документів, як-то: недостатня увага нормативно-правовому врегулюванню державно-громадської взаємодії у протидії інформаційним загрозам. Також маємо констатувати ситуативний характер взаємодії органів влади з громадськістю (особливо з фахово-експертними та науковими колами), недовіра дорадчих та консультативних органів, низькі фінансові можливості громадських об'єднань, залежність від іноземних джерел фінансування їхньої діяльності. Крім того, не можна оминати увагою поширення за сучасної доби скептицизму громадян України щодо можливостей їхнього впливу на прийняття управлінських рішень, низький рівень вмотивованості до проявів активної громадянської позиції.

6. Серед шляхів оптимізації державно-громадської взаємодії в сфері забезпечення інформаційної безпеки, протидії деструктивному, антидержавницькому впливу інформаційних загроз на національну безпеку України виокремимо такі:

- на правовому рівні – удосконалення відповідного спрямування нормативно-правової бази шляхом внесення актуальних на часі змін до доктринально-стратегічних та нормативно-правових документів у частині залучення до реалізації державної безпекової політики в інформаційній сфері інститутів та організацій громадянського суспільства;

- на інституційному рівні – вирішення проблеми недовіри роботи громадських рад при органах влади, функціонування інших дорадчо-консультативних механізмів донесення громадської думки до політико-владних структур; координація спільних зусиль органів державної влади та громадських організацій в реалізації програм, проектів, спрямованих на протидію інформаційним загрозам національній безпеці;

- на організаційно-функціональному рівні – розробка та реалізація відповідного спрямування національної стратегії взаємодії з міждержавними інституціями та міжнародними неурядовими організаціями, посилення співпраці з Європейським центром протидії гібридним загрозам;

- на інформаційно-просвітницькому рівні – подолання суспільного скептицизму та роз'яснення громадянам та громадським об'єднанням можливостей їхнього впливу на прийняття політико-управлінських рішень.

Вказані заходи сприятимуть оптимізації безпекового напрямку державно-громадської взаємодії в інформаційній сфері з метою адекватної протидії використанню зовнішніми силами новітніх інформаційно-комунікативних технологій, їх спрямування на дестабілізацію ситуації в поліетнічній Україні з використанням фактору етнізації політики, створення перешкод на шляху реалізації європейської та євроатлантичної інтеграції України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Головка А. А. Взаємодія громадянського суспільства та держави в умовах сучасних інформаційних викликів / А. А. Головка // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2016. – № 111. – С. 319-321.
2. Головка А. А. Інститути громадянського суспільства в системі інформаційної безпеки України / А. А. Головка // Вісник Національного технологічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Політологія. Соціологія. Право. – 2016. – № 1/2 (25/26). – С. 13-16.
3. Головка А. А. Роль та вплив «русинського фактору» в процесі інформаційної агресії Росії / А. А. Головка // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 1 (42). – С. 90-93.
4. Головка А. А. Теоретичні засади залучення громадянського суспільства до протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері / А. А. Головка // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія : Зб. наук. праць. – 2017. – № 3 (37). – С. 28-34.

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

5. Holovka A. Information threats in a globalized world: economics, politics, society (experience of Ukraine) // Baltic Journal of Economic Studies. – Vol. 2, No. 3 (2016). – P. 42-47.
6. Holovka A. Interaction between society and the state in terms of modern information risks // Współpraca Europejska. – Vol. 9, No. 16 (2016). – p. 48-55.
7. Holovka A. Interaction between civil society and the state under the hybrid wars (experience of Ukraine) // Človek a spoločnosť. – Vol. 20, No. 1 (2017). – P. 54-62.

Матеріали наукових конференцій та інші видання:

8. Головка А. А. Вдосконалення механізмів залучення громадянського суспільства до реалізації політики безпеки у інформаційній сфері /

- А. А. Головка // Науково-інформаційний вісник АНБ. – 2016. – № 1-2 (9-10). – С. 86-98.
9. Головка А. А. Взаємодія громадянського суспільства та держави у контексті інформаційної безпеки України / А. А. Головка // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія: Управління. – 2016. – № 2. – С. 155-159.
10. Головка А. А. Діяльність громадських об'єднань в контексті інформаційної безпеки України / А. А. Головка // [Електронний ресурс] / Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2016. – № 7. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=984>.
11. Головка А. А. Захист кіберпростору як складова інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни / А. А. Головка // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 333-336.
12. Головка А. А. Інститут громадянського суспільства в системі інформаційної безпеки України / А. А. Головка // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави: Вісник Національної академії Служби безпеки України. – 2016. – № 1 (20). – С. 55-59.
13. Головка А. А. Недержавні суб'єкти протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері / А. А. Головка // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2016. – №2 (25). – С. 119-120.
14. Головка А. А. Роль ЗМІ в сучасній інформаційній війні / А. А. Головка, О. О. Токарський // Молодий вчений. – 2016. – № 6. – С. 309-311 (0,2 друк. арк.; дисертанту належить 0,1 друк. арк.).
15. Головка А. А. Фактор Закарпаття в інформаційній агресії Росії / А. А. Головка, О. О. Токарський // Молодий вчений. – 2016. – № 8. – С. 454-457 (0,2 друк. арк.; дисертанту належить 0,1 друк. арк.).
16. Головка А. А. Діяльність сучасних ЗМІ в контексті інформаційної безпеки України / А. А. Головка // Матеріали всеукр. конф. «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (м. Ужгород, 8-9 квітня 2016 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 85-87.
17. Головка А. А. Громадянське суспільство як суб'єкт забезпечення інформаційної безпеки України / А. А. Головка // Матеріали всеукр. конф. «Україна в процесах глобального інформаційного обміну» (м. Львів, 26-27 травня 2016 р.). – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. – С. 103-105.
18. Головка А. А. Сучасні реалії взаємодії між державою та громадянським суспільством в Україні / А. А. Головка // Матеріали Всеукр. конф. «Актуальные научные исследования в современном мире» (м. Переяслав-Хмельницький, 26-27 червня 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький: «iScience», 2016. – С. 84-87.
19. Головка А. А. Власть и общество в борьбе с внешними информационными угрозами / А. А. Головка // Матеріали конф. «Актуальные

проблемы современной науки» (Харьков, 28 июня 2016 г.). – Международный научный центр, 2016. – С. 20-22.

20. Головка А. А. Використання потенціалу неурядових аналітичних центрів у процесі забезпечення інформаційної безпеки / А. А. Головка // Освіта Регіону. – 2017. – № 2(47). – С. 93-96.

21. Головка А. А. Стратегічні орієнтири України на міжнародній арені в умовах модерних викликів / А. А. Головка // Матеріали Всеукр. конф. «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.). – Дніпро: СПД «Охотник», 2018. – С. 65-67.

АНОТАЦІЯ

Головка А. А. Громадянське суспільство як суб'єкт протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2018.

У дисертаційній роботі проведено комплексний науковий аналіз ролі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави з урахуванням вітчизняних суспільно-політичних реалій та міжнародного досвіду.

Систематизовано та проаналізовано наукові погляди на природу державно-громадської взаємодії та місця недержавних інститутів (як невід'ємних елементів громадянського суспільства) в процесі забезпечення інформаційної безпеки. Досліджено вітчизняний та міжнародний досвід залучення недержавних інституцій до формування безпекової політики у інформаційній сфері на сучасному етапі. Охарактеризовано стан державно-громадських взаємовідносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки України, а також висвітлено репрезентативні приклади участі недержавних інституцій у протидії інформаційним загрозам. На прикладі Закарпатської області охарактеризовано місце інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки в поліетнічному регіоні.

Представлено авторський погляд на роль інститутів громадянського суспільства в системі захисту національних інтересів в інформаційній сфері, що ґрунтується на вивченні конкретної практики їх діяльності. Висвітлено наявні проблеми в сучасному механізмі взаємодії між громадським сектором в Україні та запропоновано шляхи вдосконалення механізму залучення громадянського суспільства до реалізації політики протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам національній безпеці в інформаційній сфері.

Ключові слова: громадянське суспільство, національна безпека, інформаційна сфера, інститути громадянського суспільства, громадські об'єднання, неурядові аналітичні центри, засоби масової інформації.

АННОТАЦИЯ

Головка А. А. Гражданское общество как субъект противодействия угрозам национальной безопасности в информационной сфере. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 21.01.01 – основы национальной безопасности (политические науки). – Национальный институт стратегических исследований, Киев, 2018.

В диссертационной работе проведен комплексный научный анализ роли институтов гражданского общества в обеспечении информационной безопасности государства с учетом отечественных общественно-политических реалий и международного опыта.

Систематизированы и проанализированы научные взгляды на природу государственно-общественного взаимодействия и места негосударственных институтов (как неотъемлемых элементов гражданского общества) в процессе обеспечения информационной безопасности. Исследовано отечественный и международный опыт привлечения негосударственных организаций о к формированию безопасности в информационной сфере на современном этапе. Охарактеризовано состояние государственно-общественных взаимоотношений в сфере обеспечения информационной безопасности Украины, а также освещены репрезентативные примеры участия негосударственных институтов в противодействии информационным угрозам. На примере Закарпатской области охарактеризовано место институтов гражданского общества в обеспечении информационной безопасности в полиэтническом регионе.

Представлен авторский взгляд на роль институтов гражданского общества в системе защиты национальных интересов в информационной сфере, который основывается на изучении конкретной практики их деятельности. Освещены существующие проблемы в современном механизме взаимодействия между общественным сектором в Украине и предложены пути совершенствования механизма привлечения гражданского общества к реализации политики противодействия внешним и внутренним угрозам национальной безопасности в информационной сфере.

Ключевые слова: гражданское общество, национальная безопасность, информационная сфера, институты гражданского общества, общественные объединения, неправительственные аналитические центры, средства массовой информации.

SUMMARY

Holovka A. A. Civil society as a subject of counteraction to threats to national security in the information sphere. – Manuscript.

This thesis is submitted for receiving a candidate's degree in political sciences, the specialization 21.01.01 – Fundamentals of the national security. – The National Institute for Strategic Studies. – Kyiv, 2018.

In the dissertation, the complex scientific analysis of the role of civil society institutions in providing information security of the country, taking into account national social and political realia and international experience, has been carried out.

The scientific views on the nature of state and social interaction and the place of non-governmental institutions (as integral elements of civil society) in the process of providing information security have been systematized and analyzed. The classical conceptual approaches to the analysis of security policy, and in particular the place of non-governmental institutions in its realization (realism, liberalism, constructivism, critical areas of research in the field of security) have been highlighted. The methodological toolkit has been characterized. Based on it, foreign and Ukrainian practices of involving civil society institutes in counteracting information threats to national security had been researched.

The international experience of engaging non-governmental institutions to the formation of security policy in the information field at the present stage has been analyzed. In particular, the scientific analysis focused on the experience of the USA (given the high efficiency of the information security system in this country), some countries of Central and Northern Europe (given the common historical, cultural, political, legal and state-building features of these countries with Ukraine), as well as practice of participation of civil society institutes in countering information threats at the international level.

The current state of national public relations in the field of information security of Ukraine has been characterized, as well as representative examples of participation of non-governmental institutions in counteracting information threats have been highlighted. The author has presented his view on the role of civil society institutions in the system of protection of national interests in the sphere of information, which is based on the study of the particular practice of their activities.

The example of Zakarpattia region describes the place of civil society institutions in providing information security in a polyethnic region. Based on the definition of geopolitical, historical, social and cultural determinants of the development of Zakarpattia region, as well as having analyzed external informational influences taking place in the region, the threats to national security in the information sphere have been identified. Defined are three groups of factors that determine the availability of space for anti-state political initiatives: the first factor is the

multiethnicity of the region; the second factor is the geographical proximity to the borders of the four states; the third factor is the peculiarities of the political culture of the region's population (political conformism, absenteeism, strong influence of traditions). The steps needed to counteract the information threats found in the region and to improve national public interaction have been highlighted.

The existing problems in the modern mechanism of interaction between the public sector and the state in the context of providing information security of Ukraine are highlighted. In the context of modernization of the current system of information security of Ukraine, ways of improving the mechanism of involving civil society in the implementation of the policy of countering external and internal threats to national security in the information sphere have been proposed.

As a result of scientific analysis of the specifics of the security dimension of the functioning of civil society it was stated that the system of national security is determined not only by political but also by social factors, which determines its dual nature. Especially this aspect is manifested in the information space, where the role of «non-state component», at least in separate segments, is much more tangible in comparison with the influence of the state, and therefore one can speak about the significance of the influence of society on the state of information security.

One of the guidelines of the study was to isolate the social determinants of Ukraine's integration into the Euro-Atlantic civilization. Thus, rapport emphasized the level of interaction between authorities and civil society organizations on the pace of Euro-Atlantic integration despite the of destructive action of political, military and information challenges. In view of this, the action of social determinism becomes more noticeable in the context of the critical impact of existing and potentially possible threats to national security in the information sphere. It is obvious that there is a shortage of resources and capability in the context of a crisis situation that can be neutralized in the process of involving public sector representatives (NGOs, volunteers, activists, experts and scholars, mass media) in implementing information security policies.

Key words: civil society, national security, information sphere, civil society institutions, civil associations, non-governmental think tanks, mass media.